

Gazi'nin Son Tanıkları
Anlatıyor...

Daima Sık

NEBİL ÖZGENTÜRK

© KARAKARGA YAYINLARI 99

*Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.*

Daima Şık

Hazırlayan: Nebil Özgentürk

Araştırma-Derleme: Berat Günçikan, Melda Davran, Özlem Yılmaz

Asistan: Merve Yapılı

Genel Yayın Yönetmeni: M. K. Perker

Yayın Koordinatörü: Mesud Ata

Editör: Başak Tan

Görsel Yönetmen: Sedat Gösterikli

Reklam ve Tanıtım Müdürü: Bilgen Ülgen

1-2. Baskı: Ocak 2018

3. Baskı: Nisan 2018

ISBN: 978-605-2241-01-1

*İmtiyaz Sahipleri: Yelda Cumaloğlu, M. K. Perker
KaraKarga Yayınları, Destek Yayınları'nın alt kuruluşudur.*

Yayıncı Sertifika No: 13226

Adres: Abdi İpekçi Cad. No 31/5

Nişantaşı / İstanbul

Tel: (0 212) 252 22 42

Fax: (0 212) 252 22 43

karakarga.com

info@karakarga.com

karakargayayinlari

karakargayayinlari

karakargayayin

Baskı: SENA OFSET

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok,

6. Kat, No: 4NB 7-9-11 Topkapı, 34010, İstanbul

Tel: 212.613 38 46

Sertifika No:12064

İÇİNDEKİLER

BİR PROJENİN ARDINDAN.....	7
<i>Nebil Özgentürk</i>	
ŞIKLIĞA VE ZARAFETE TUTKUN MUSTAFA KEMAL.....	17
HARBİYE'DEKİ ŞIKLIK	57
BİR ULUSUN TASARIMCISI	61
<i>Vural Gökçaylı</i>	
RÜZGÂR GİBİ GEÇTİ	67
<i>Stephan Rolland</i>	
İŞİĞA TUTUNCA GÖRÜNENLER.....	71
<i>Melda Davran</i>	
GAZİ'NİN SON TANIKLARI ANLATIYOR	75
ZEMİNE VE ZAMANA GÖRE GİYİNEN ATATÜRK.....	77
<i>Abbas Parmaksızoğlu</i>	
DERİ CEKETİ TÜRKİYE'YE İLK DEFA ATATÜRK GETİRDİ	83
<i>Altemur Kılıç</i>	
ZARİF KOL DÜĞMELERİ.....	91
<i>Arı İnan</i>	
ATATÜRK ÇOK GÜZEL ADAMDI	95
<i>Ayşe Güneyli</i>	
ATATÜRK PİYES YAZDI, BİZ OYNADIK	101
<i>Bedia Muvahhit</i>	
TANIDIĞIM ATATÜRK VE MERHMET HİSSİ	111
<i>Cemal Kutay</i>	
SEYAHATLER İÇİN GOLF PANTOLON.....	123
<i>Cevad Memduh Altar</i>	
GİYSİLERİYLE DE BİR ÜLKE KURDU	133
<i>Coşkun Kırca</i>	
SAYIN BAYANA DA SELAM SÖYLE.....	141
<i>Faruk Kenç</i>	
ATATÜRK ARMALI GÖMLEKLER.....	151
<i>Fevzi Günalp</i>	

ATATÜRK ÖĞRENCİLERLE.....	157
<i>Fikret Çapanoğlu</i>	
ATATÜRK, KUTB'UL AKTABDIR.....	161
<i>Fuat Bayramoğlu</i>	
SİYAH PELERİNLİ ATATÜRK.....	171
<i>Füreyya Koral</i>	
GAZİ MUSTAFA KEMAL SİGARALARI.....	177
<i>Hatîf Öge</i>	
PELERİNLİ BİR OSMANLI PAŞASI.....	183
<i>Hıfzı Veldet Velidedeoğlu</i>	
ATATÜRK'ÜN TERZİSİYİM DİYEN ÇIKMADI.....	193
<i>Hüseyin Özkan</i>	
PROTOKOL YARI DEVLETTİR.....	197
<i>İhsan Sabri Çağlayangil</i>	
MANİ OLUYOR HALİMİ TAKRİRE HİCABIM	203
<i>Melek Tokgöz</i>	
BABAMIN ARKADAŞI ATATÜRK.....	211
<i>Mithat Özdeş</i>	
KÖŞKÜM VAR DERYAYA KARŞI.....	221
<i>Müzeyyen Senar</i>	
PEMBE KÖŞK'TE ATATÜRK'LÜ GÜNLER.....	229
<i>Özden Toker</i>	
PİLOT OLMADAN ÖNCE SOYADIM GÖKÇEN'Dİ.....	233
<i>Sabiha Gökçen</i>	
ATATÜRK, BİR ZAMAN USTASIYDI.....	245
<i>Sadi Irmak</i>	
BİR AKŞAM, ÇANKAYA KÖŞKÜ'NDE.....	251
<i>Vasfî Rıza Zobu</i>	
BİR GAZETE, BİR TARİH	265
<i>Nadir Nadi</i>	
SONSÖZ	283

BİR PROJENİN ARDINDAN

Bir belgesel ve yazı ekibinin en mutlu olduğu anlardan biri bu olsa gerek!

Aylar boyu araştırdığımız, yazıp çizdiğimiz, fotoğraflar taradığımız, düzeltmelerini, eklemelerini yaptığımız bir belgesel-kitap daha var orta yerde. Çünkü bu belgesel-kitap; hem, bize geliş biçimiyle hem, “yoktan var edilmesiyle” hem, kayıtların çözümü hem, ekibimizin insanüstü gayretle yaptığı derlemeden çıkan sonuç itibarıyla, hem Mustafa Kemal hakkındaki araştırmaları yeniden, yeniden okumamız nedeniyle, hem de akla ilk kez yıllar önce düşmesi nedeniyle uzun bir giriş yazısını hak ediyor.

Sevgili Hasan Yelmen’e, sözümüzün başında tebrikler! Hasan Bey, iyi ki düşünmüş, iyi ki bu projeyi Emre Kongar’a teklif edip onunla birlikte yola koyulmuş. Böylece, şimdi çoğu hayatta olmayan “tanıklara” dair eşine az rastlanır bir görüntü ve konuşma kaydı kalıverdi geriye.

Zaten merak edilir diye de düşünüyoruz. Dile kolay, 1989’un sonlarında başlayıp, 20 yıl ara verilen ve yeniden düğmeye basılıp, şu an elinize aldığınız hale gelen bir projenin ardında olan bitenler, başlı başına bir belgesele konu olacak nitelikte tabii ki.

Bu toprakların her köşesinde, her mekânında bir karşımıza Gazi Mustafa Kemal Atatürk fotoğrafı çıkıverir, ekranlara yansıyan belgesel görüntülerde de o geçiverir sıklıkla. Aslında, gelip geçen biraz da şıklıktır; bazen, tiril tiril bir takım elbise, bazen, özenle seçilmiş bir şapka, kimi zaman, yakaları ceketin yaka üstüne düşmüş bir gömlek, kimi zaman da rugan ayakkabılar, uyumlu kravatlar ve çok özel gecelerde takıştırılan fraklar, siyahlar.

Festen kalpağa, kalpaktan şapkaya, bir ülkenin ömrü gibi geçirilen hayat, bir 57 yıl...

Pelerin, Türkiye’de ilk kez Mustafa Kemal Atatürk’ün sırtında görülmüştür; golf pantolonlar, ipek iç çamaşırlar, kırmızı astarlı ayakkabılar, hatta süslü kırbaçlar da.

Hayaller kurarken, bir yurt ararken, bir ülke inşa ederken, kişisel tek lüksü ve zevki şıklık olan, giyinmeyi bir hobiyi dönüştüren, kelimenin tam

anlamıyla kıyafetine özenen, hatta sökük düğmeye dahi tahammül edemeyen Atatürk, sadece kuralların, kanunların, yürütmenin değil, kostüm, kıyafet ve şıklığın da önderi olmuştur sanki.

Giyimiyle de halkına örnek olmak isteyen bir kurucu... Ki Altemur Kılıç, babası Ali Kılıç'a Atatürk'ün neden frak giydiğini sorduğunda, aldığı cevap şöyle olacaktı: "Devlete bir nizam, bir şekil vermek için!"

Hatta Kılıç Ali, "Atatürk öyle davranmasaydı, Meclis'e bir gün bağı açıktı, kravatsız da çıkarlardı, bu yüzden giyimi çok önemsiyordu," diyecekti.

Evet, tüm bu kostümler, kombinler, 1920'lerde ve 30'larda, Cumhuriyet Türkiye'sinde tasarlanmıştır; yoksulluktan ve yoksunluktan mustarip olunan zamanlarda, yerli malı haftalarının heyecanları içinde.

Mustafa Kemal Atatürk... Cumhuriyet döneminde şıklığın ilk adresiydi. Kulağa çok hoş geliyor değil mi? Evet, Mustafa Kemal şıktı ve elbette fotoğraf ve görüntülerde bu şıklık oldukça çarpıcı biçimde görülüyordu. Bir ülkenin kurucu liderinin bu özelliğini, yakınında bulunanlara, tanık olanlara anlattırmak da elbette "şık" bir fikirdi. Bugüne kadar da öyle derli toplu, kapsamlı bir araştırma ya da belgesele de rastlanmamıştı. O halde kollar sıvanmalı, işe girişilmeliydi. İşte, bu yapıldı.

Bu şıklığın ardındaki hikâyeleri ve giyimine özen gösteren bir önderin nasıl ve nereden giyindiğini merak eden bir girişimci, 1980'lerin sonunda bir sabah, bir proje fikriyle uyandı. Heyecanı ve tutkusu yüksekti, fikirlerine ve devrimlerine sıkı sıkıya bağlı olduğu Mustafa Kemal, ona göre dünyanın en şık giyinen liderlerinden biriydi.

Bir de salt şıklık değildi söz konusu olan! Mustafa Kemal'in yaşam rengine yakın plan yapıldığında, zamane deyiimiyle "gustosu yüksek, ehli keyif ve çağdaş olma" ilkelerini günlük hayatında da uygulamaktan geri kalmıyordu.

Şıklığın tüm hallerini üstünde, aklında taşıyordu. O halde, tanıklara, fotoğraflara, hikâyelere ve kanıtlara başvurulmalıydı. Bu konuda üstüne düşeni de yapmaya hazırdı. Kendini gerçek bir Atatürkçü olarak tarif eden bu girişimcinin adı, Hasan Yelmen'di; deri sektörünün lideri, Derimod'un kurucusu, hocaların hocası, hatta meslek içi eğitim öncüsüydü. Sıkı durun; Yelmen, Türkiye Cumhuriyeti'yle yaşıttı, yani, 1923 doğumluydu ve 1937 yılında ailesiyle birlikte suyun öteki yakasından, Balkanlar'dan göçüp gelmişti Anadolu'ya, İstanbul'a. Bir düşü de, akranlarına kendince bir armağan vermektir.

Ve...

İşte böylesi ilginç bir hikâyesi olan Hasan Yelmen, fikrin aklına düşmesinden kısa bir zaman sonra heyecanını, tutkusunu, yani projesini, Profesör Emre Kongar’la paylaştı ve birlikte yapmayı önerdi.

Atatürk üzerine çalışmalarıyla da bilinen ve iletişim bilimine katkılarıyla öne çıkmış olan Profesör Kongar, projeyi dinleyince duygulandı ve hemen kabul etti. Bu arada Kongar’ın babası İhsan Kongar, Yelmen’in liseden felsefe hocasıydı. Yelmen, Emre Hoca’nın çalışmalarının sıkı takipçisiydi ve onun çalışmalarını hep takdir ediyordu, bu yüzden gönlü de rahattı.

Emre Kongar ki, yaşamı da, akademik kariyeri de başlı başına ele alınması gereken bir kişilikti. Kayıtlara geçen yaşam öyküsünde çok ilginç notlar vardı:

“Toplum bilimci; tam adıyla Reşit Emre Kongar... 13 Ekim 1941’de İstanbul’da doğdu. Annesi Mesude Hanım ve babası İhsan Bey, felsefe öğretmeniydi. Emre Kongar, ilk, orta ve lise öğrenimini Şişli Terakki Lisesi’nde bitirdi. Daha sonra, 1963’te Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat bölümünü tamamladı. Akademik hayatı başarılarla geçti. Hacettepe Üniversitesi Senatosunca *Atatürk ve Devrim Kuramları* adlı takdim teziyle 1981 yılı Temmuz ayında profesörlüğe yükseldi.”

Evet, işte 1989’un aralık ayında uzun bir yolculuk başlayacaktı. Bu tarihe dikkat edin lütfen; başlı başına hikâyesi olan bir yolculuk!

Pek çok üniversitede mesleki eğitimler veren mühendislik kökenli deri-moda üstadı Hasan Yelmen’le, yaşamı bilim kitapları arasında geçmiş, üniversiteden üniversiteye taşınmış sosyoloji kökenli ve yine sıkı Atatürkçü Emre Kongar, kolları sıvayıp tanık listesi hazırlamaya başlamıştı çoktan. Emre Hoca araştırmalarından, yazılarından ve derslerinden, Hasan Bey de diğer projelerinden fırsat bulduğu zamanlarda, mütevazı koşullarda bir bir röportaj yapmaya girişeceklerdi. Bir minik ses alıcısı, amatör bir fotoğraf makinesi ve bir de kamera...

Sıkı bir liste vardı ortada. Listedekilerin her biri macera dolu, çok özel birer yaşam öyküsüne sahipti ve Atatürk’ün giyimine kuşamına tanıklık ettikleri gibi, yakınında da bulunmuşlardı. Elbette yaşı hayli geçkinler de vardı ve onların hatıralarına uzanmak da, konuşma güclüğü çektikleri için bu hatıraları kaydetmek de zordu.

Bu arada zaman zaman coşuluyor ve konu giyim kuşamdan çıkıp dalanıp budaklanıyor, Ata’yla ilgili pek çok anı dile geliyordu. Atatürk’ün

yaşamının seyrine, günlük hayatına dair kimi ayrıntılar da tanıklar sayesinde gün yüzüne çıkıyordu. Aslında sorulara verilen yanıtlarda da giyim kuşamın ötesine geçiliyor, bir insanın hayat keyfine de, uygarlığa bakış açısına da uzanıyordu.

İki yılın sonunda, anlatılanlar artık düzinelerce kasete aktarılmıştı bile. Hazine değerinde bir tanıklık elde edilmişti doğrusu. Kongar, bu sohbetler sırasında, sorulara tüm bilgisini katacağı gibi, gelen yanıtlarla analizler de yapacak, Yelmen de projeyi aklına düşürdüğü ilk günkü gibi, çaba ve tutkusunu göstermeye devam edecekti.

Sonraki kuşaklara bir miras bırakma heyecanı içinde iz sürülecekti. Ve eldeki, öyle bir tanıklık listesi idi, hikâyeler öylesine çarpıcıydı ki...

Kimler yoktu ki o adrese işaret edenler arasında:

Tarihin ardındaki tarihçi, sabah Gazi'yle uyanıp, uykuya Ata'yla geçen **Cemal Kutay...**

Ata'nın sofralarında musikiyi dillendirirken heyecandan gözyaşı eksilmeyen **Müzeyyen Senar...**

Tarihe, Gazi'nin işaretiyle "ilk kadın pilot" olarak geçen manevi evlat **Sabiha Gökçen...**

Şakirpaşa ailesinin özel üyesi, seramik prensesi ve hep zarif, hep sanatçı, hep hanımefendi **Füreyya Koral...**

Gazi yıllarının Güzel Sanatlar sorumlusu, Ata'nın sıklıkla müzik bilgisine başvurduğu üstadı azam **Cevat Memduh Altar...**

Ailesinden çok sık Atatürk hikâyeleri dinleyen, diplomasi trafiğine koltuğunun altındaki Gazi bilgilerini sıkıştıran **Coşkun Kırca...**

Ata'nın harika çocuklarından, eğitim için Avrupa'ya gönderilen tıpçıları-mızdan ordinaryüs hocamız ve başbakanlarımızdan biri olan **Sadi Irmak...**

Hocaların hocası, hukukçuların hukukçusu ve hep beyefendi, hep teva-zu halindeki sakın güç, Profesör **Hıfzı Veldet Velidedeoğlu...**

Atatürk'ün adını verdiği gazetenin mirasçısı, yine Cumhuriyet'le yaşıt ilk gazetenin prensi **Nadir Nadi...**

Nadir Bey'in genç dostu, emanetçisi, Ata'ya ve kurtuluşa dair çokça romanların, denemelerin yazarı **İlhan Selçuk...**

Ata'nın manevi kızı olduğu gibi, yakın çalışma arkadaşı olan Afet Hanım'ın kızı **Arı İnan...**

Sadece kalabalıklara değil Ata'ya temsil veren, hep tiyatroyu temsil eden tiyatro üstadı **Vasfi Rıza Zobu...**

Ata'nın bir İzmir yolculuğunda talimatla sahneye çıkardığı, Cumhuriyet'in ilk kadın sahne sanatçısı **Bedia Muvahhit...**

İkinci adam İsmet Paşadan yadigâr, Pembe Köşk'ün küçük kızı, Ata'nın elinde doğan **Özden İnönü Toker...**

Tabii ki Atatürk'ün en yakınlarından, İstiklal Mahkemesi'nin Üç Ali'sinden biri olan Kılıç Ali'nin oğlu olan, yine Cumhuriyet'le yaşıt **Altemur Kılıç...**

Cumhuriyet'in ilk diplomatlarından, büyükelçilik görevini satranç oynarcasına incelikle yürüttüğü gibi, şiirlerini de titizlikle yazan **Fuat Bayramoğlu...**

Tek partili yıllarda da, çok partili zamanlara geçişte de, kıratlı dönemlerde de hep siyasetçi, hep mülkiyeli, hep bürokrat, hep dışişleri bakanı **İhsan Sabri Çağlayangil...**

Sinemamızın duayenlerinden, Ata'yla sinema sohbetleri yapan ve Yeşilçam'ın ilk yönetmenlerden olan **Faruk Kenç...**

Yine Gazi'nin gazetecilerinden Sedat Simavi'nin çalışma arkadaşı, cemiyet adamı ve 10 Kasım'da ölüm haberini yüreği dağlanarak haber veren **Abbas Parmaksızoğlu...**

Ata'nın kız kardeşi Makbule Hanım'ın doktoru **Fevzi Günalp...**

Ve yine alaturka yıllarından Ata'ya, Köşke, musikiye çıkan Türk Sanat Müziği solistlerinden **Melek Tokgöz...**

Birkaç isimsiz tanık daha... Atatürk'ü farklı zamanlarda ve mekânlarda görüp gözleyen, seven, ona tutkuyla bağlanan, Gazi'nin huzuruna çıkan cumhuriyet yurttaşları, son yıllarıysa huzurevlerinde geçen Ayşe Hanımlar, Fikret Hanımlar... Cumhuriyet zincirinin, her biri hatıralarıyla baş başa, gölgede kalan tanık halkaları; 1989'un aralık ayında başlayıp 1991'in kasım ayına dek anlattılar, anlattılar, anlattılar.

Anlatılanlar, hemen hemen 20 yıl, tozlu raflarda kaldı. Hayat, anlatılanları gölgede bıraktı, araya işler girdi, meşgaleler eksik olmadı. Yelmen ve Kongar, hep o günü bekledi, hep zamanı gözledi.

2010 yılı başında, tüm bu belge ve kayıtlar yeniden ortaya çıktı. Hasan Yelmen pes etmemişti. İlk günkü heyecan yine vardı. Hazine değerindeki bu kayıtların vücut bulmasını, bir başka biçimde devreye girmesini istiyordu. Artık ete kemiğe bürünmeli, diyordu.

Yelmen'in yardımcısı Sinem Kalkan da koordinasyona destek oldu. Yani, 1989-91 çalışmaları, 2010 yılı başında bize devrediliyordu. Açıkçası ben de, ekibimiz de onur duymuştuk. Kolları sıvadık.

Yine aylar süren ve adeta laboratuvar çalışmasını andıran bir belge tarama ve redaksiyon faaliyeti sürdü. Derken çiçeği burnunda yazılar eklendi, özel köşeler saptandı. Onlarca röportaj sayfasının ve kaydın tozları silinmiş, kuyumcu titizliği ve sabrıyla her satır, her ses, bir bir hayata geçmeye hazırlanıyordu.

Tanıkların pek çoğu bu hayattan göçüp gitmiş olsa da, tanıklıkları hayat bulmuştu. 20 yıl geriye gidilerek hikâyenin hikâyesi çıkarıldı.

Ancak...

Yıllar öncesine dönmek öyle kolay olmayacaktı.

Öyle ki, her biri üçer saat olan ve açıkçası arapsaçına dönmüş bir halde önümüze gelen sohbet kayıtlarını derleyip toplamak ve tematik hale getirmek, kendi içinde ayrı bir işti. Hele ki Gazi'nin tanıklarının heyecanları, bir de yaşları düşünüldüğünde, bu sohbetleri deşifre etmenin kolay olmadığını belirtmek gerekir.

Arkadaşlarım Berat Günçkan, Melda Davran ve Özlem Yılmaz'la hem yazılar, hem de araştırma için hummalı bir çalışmaya giriştik.

Peki, "Gazi'nin Son Tanıkları" demiştik de, kimdi bu kişiler? Ata'yla nasıl nerede karşılaşmışlardı? Örneğin, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ya da Bedia Muvahhit, Sabiha Gökçen gibi çok özel kişilerin, sadece ve sadece Gazi'ye ilişkin anılarını vermek yeterli miydi? Elbette yetmezdi, o kişileri özellikle genç kuşaklara tanıtmalı, portrelerini belgesel tadında vermeliydik. Ekibimiz bunu da gayret ve özenle yerine getirdi.

"Gazi'nin Son Tanıkları"nın kişisel ve mesleki dünyalarına yakın plan yapılarak, yaşam öyküleri derlendi. Yüzlerce fotoğraf tarandı, Ata'nın şıklığını öne çıkaran özel fotoğraflar ayrılıp kitabın değişik sayfalarında yerlerini aldı. Tabii ki Ata'ya dair pek çok yaşamöyküsü yayımlanmıştı bugüne kadar, pek çok kitapta hayatına ilişkin ayrıntılar anlatılıyordu. Ama biz şıklığının öne çıktığı bu belgesel kitapta da geniş çaplı bir hayat hikâyesi olsun dedik. Onlarca araştırma okundu, yabancı yayınlar tarandı ve bir kez daha Ata anlatıldı. Bu öyküde, tabii ki gençliğinden yaşamını yitirdiği güne kadar, Gazi'nin şıklığından da dem vuruldu; günlük kıyafetleri, şıklığa verdiği önem, kostümlerinin tasviri...

Melda Davran ise "Mustafa Kemal ve Harbiye" yazısında, Atatürk'ün ilk gençlik yıllarında bile giyimine kuşamına ne denli önem verdiğini hatırlattı ve özel bilgilerle donanan keyifli bir yazı kaleme aldı.

Yetinmedik yine! Modacılar mikrofon uzattık.

Vural Gökçaylı, görmemişti, tanımamıştı ama fotoğraflardaki kostümlere bakıp içinden geldiği gibi aktardı duygularını. Sevgili Erkan Özerman'ın desteğiyle ulaştığımız Fransız modacı Stephan Rolland da, hayranı olduğunu daha önce de dile getirdiği Atatürk'ün şıklığına dair değerlendirmede bulundu kitabımız için.

Ve Özlem Yılmaz... Sadece araştırma ve redaksiyonla kalmadı Özlem, bu kitabın size ulaşmasında editörlük görevi sürecini üstlendi.

Proje fikrini başlatan Hasan Yelmen de anlattı röportajlarda, ustalığını konuşturan Emre Kongar da. Hem de 20 yıl önceki tutku ve heyecanla...

Sonuçta Hasan Bey, Derimod'un kurucusuydu ve hazırlık aşamasında onlarca kez buluşup konuşmuştuk. Başkan Ümit Zaim, Başkan Yardımcısı Sedef Orman ve Zerrin Zaim, çok az görüşsek de desteklerini esirgemediler.

Evet, tozlu raflardan çıkıp 2009'un sonlarında tozu alınmaya başlanan ve ayağa kalkan, artık hayata ve kuşaktan kuşağa geçebilecekti.

Tüm emek verenlerin coşkusuyla... Gönül rahatlığıyla...

Nebil Özgentürk